

ТРИЗЕНЬНИК - REVUE HEBDOMADAIRE - **TRIDEN**
UKRAINIENNE

Число 27 (133), рік вид IV. 15 липня 1928 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

9-го липня у восьму річницю лицарської смерті генерального штабу генерал хорунжого

Євгена Мешківського

в Українській Православній Церкві в Парижі одправлено було заупокійну службу Божу і панахиду.

Про передчасну смерть свого співробітника

Арсена Біднова,

що трагічно загинув 3-го липня на Браніку коло Праги, з глибоким жалем сповіщає українське громадянство

Редакція «Тризуба».

Париж, неділя, 15 липня 1928 року).

В той час, коли совітські газети продовжують ще поділяти оптимістичні звістки про єгрожай, який ніби має бути цього року вище од середнього, ми знаходимо в «Известиях», офіційні совітського правительства, (ч. 150 з 30 череня с. р.) постанову «Соєіта Нарсдніх Комісарів СССР» «про переведення озимої засієної кампанії 1928 року в районах, що постраждали од загибелі озимини». А число 151 тіє ж газети вже просто говорить про «недорід» на півдні України.

Постанова совнаркому офіційно визнає факт загибелі озимини «в степових округах» України і подає їх реєстр. Ось він: Артемоевський, Дніпропетровський, Запорізький, Зінов'їтський, Криворізький, Луганський, Маріупольський, Мелітопольський, Миколаївський, Одеський, Первомайський, Сталінський, Старобільський, Херсонський і Автономна Молдавська республіка. До цього треба додати, що те ж лихо спіткало і інші українські чи напів-українські округи на півдні, що єходять в склад РСФСР, а саме: Донецький, Шахтинсько-Донецький, Таганрозький, Сальський і Чорноморський, а також північні частини округів Кубанського, Армаїрського і Стаєропільського.

Отже, і окупаційна влада визнає вже недорід, що єлав на наш край і опреділяє розміри його. Коли пригадати, що лихо охопило значну частину України, майже увесь її південь, що це землі найплідродніші й найбагатші на збіжжя, ота, мовляв, «житниця Єєропи», то можна собі хоч приблизно уявити, яке велике нещастя спіткало Україну.

Постанова Совнаркому єстановляє цілу низку заходів, що мають на меті забезпечити засів озимини цієї осени. В значній мірі ці єходи розраховані на єнутрішні ресурси України, що її так уже єснажило хижацьке господарюєання окупантів. Ледє і чи з тих заходів що єйде, бо вся система централізації господарської, що поєєртає усі засоби нашого краю на службу Москєі, розбіжність між широкими планами і тим, що з них виходить у дійсності, — не дозволяє на це надіятися. Та коли б з тих намірів що й вийшло, і справді пощастило б таки зібрати на осінь належну кількість дєєрна і засіяти єсю намічену площу на Україні озиминою, то, звєсно, Москва з того матиме чимєлу користь. Але це не зарадить лихові, і мало що полегчить надзєвичайно тяжке становище людности, яким їй загрожує наступна зима.

Постанова говорить про забезпечення засіву озимини наступної осені, але нічого не говорить про допомогу на прожиток населенню «степових округів», що потерпіли од недороду, не дає ади, як йому, тому населенню, перебути догуг зиму, як дочекатися нового хліба на майбутній рік.

Хіба Москву це обходить? Їй аби здерти з людности, нехай і голодної, певну кількість збіжжя, щоб було чим торгувати, щоб було на що тримати окупаційне військо в поневолених землях та підготовляти в чужих держагах світову революцію.

Москва застається вірна собі: вона дбає про себе, про свої власні інтереси, а не про населення окупованих земель.

З приводу...

13 квітня б. р. Чехословацька Республіка обходила одно із своїх національних свят, а саме десяту річницю урочистої присяги, яку склав у цей день чехословацький нарід в особі своїх політичних представників, — присяги про те, що він, чехословацький нарід, приступає до боротьби за свою самостійну державу.

Минуло з того часу півроку і чеський нарід дав доказ, що він уміє дотримати присяги: 28 жовтня того-ж 1918 року до Праги в'їхав найвидатніший борець за долю свого народу проф. Т. Масарик, як перший президент вільної і ні від кого незалежної Чехословацької Республіки.

Від того часу ось уже десять літ щасливо живе й процвітає Чехословацька Республіка, швидкими кроками поступаючи наперед у всіх ділянках громадсько-політичного, культурного й економічного життя.

Поступає наперед, бо, починаючи од свого президента і кінчаючи найскромнішим ремісником і селянином, свідомо і твердо дотримується раз даної присяги...

Багато думок і паралелів що до нас, українців, напрошується з приводу цього свята братнього народу, думок і паралелів сумних та гірких...

Але не на них ми хочемо спинитись сьогодні.

Нас зацікавила зовнішня сторона цього святкування і — гласне — не вся, а одна частина, один прояв її — саме це, так би мовити, зафіксування події, що стались десять літ назад в слові, письмі та ілюстрації, задокументування їх через друкарський станок, літографський камінь, метал і мрамор...

І, дійсно, сотні денників, тижневиків, місячників писали 13 квітня про цю подію — народню присягу, що сталася десять літ назад. Сотні органів преси подавали фактичні данні що до цієї події, описували обставини її, пригадували найменші подробиці і подавали свої міркування. Велика кількість органів преси принесла ілюстрації того моменту, хоч і перед тим, ідучи по Празі, ви там і там, у вікнах книжних та інших маґазинів, могли бачити популярну, що з календарями перейшла вже в саму гущу народню, ілюстрацію того моменту. Але мало того, з нагоди десятиліття події, на день її, в книжних крамницях з'явилися й грубі томи книжок — це описи й спомини тих, що брали ту або иншу участь у боротьбі за визволення свого

народу, себ-то твори, що, знов таки, фіксують на вічні времена й документають ті події, що стали історією народу...

І ось, з приводу цієї сторони святкування чеським народом своїх історичних подій встають і у нас де-які міркування й паралелі...

Так, десять літ назад, навіть трохи раніш, ніж у чеського народу, відбулись і у нас події історичного значіння. Воскресла українська нація, повсталла Українська Держава... Правда, не встояла супроти ворожих хвиль... провадила надзвичайно тяжку боротьбу і одійшла на тимчасовий короткий одпочинок, щоби в найближчий момент знову кинутись у боротьбу...

І з приводу десятиліття цих, таких яскравих, таких важливих для нас подій ми впоряджали святкування, навіть низку святкувань... Відбулось свято з приводу повстання першого Українського Парламенту — Центральної Ради, відзначено святом десятиліття існування збройної нашої сили — Української Армії, святкували десятиліття своєї участі у визвольній боротьбі де-які окремі організації, нарешті, всі ми святкували десятиліття проголошення самостійності і суверенності Української Народньої Республіки...

Були реферати, були промови, були співи, але як-би ми запитали себе сьогодні: а що-ж, власне, залишилось од тих святкувань, що зроблено для зафіксування, для задокументування тих подій і тих етапів, які ми святкуємо, для історії, для грядущих поколінь, нарешті, для популяризації їх серед мас нашого народу, то — дивним дивом — ми не нашли б чого відповісти.

І, справді! Центральна Рада — кульмінаційна точка горіння української нації, її яскравий порив, блискавиця, що вогнено відзначила нову еру в життю 40 мільйонного народу і проказала невмірущий ідеал для майбутніх поколінь... А де її історія? Де опис її праць? Збірник ухвалених нею законів? Чи існує десь хоч повний список її членів, — хто ще живий, а хто загинув? Чи маємо альбом фотографій членів Центральної Ради, чи хоч окремі фотографічні групи їх? Ми в двох-трьох місцях на еміграції святкували десятиліття з менту повстання Центральної Ради, ми, члени Ц. Р. і сучасники її, згадували цю подію, але що ми зробили з приводу цього святкування для нації, для тих, що членами Ц. Р. не були, навіть у Києві, навіть на Україні тоді не були, для тих, які в той час ще не народились, але від яких ми жадаємо і сподіваємось, що вони колись прийдуть і залізною стопою стануть у Києві і відновлять, зреалізують заповіді першого українського парламенту...

Але, цікаво, — як це вони зроблять, коли ж ми «для них», для тих мас, нічогосінько не залишаємо, не фіксуємо, не документаємо, не ілюструємо. Кидаємо порожнє, гдє місце... Самі про себе починаємо сумніватись, чи були ми членами Центральної Ради, і від кого і з якого часу?!

Така-ж сама справа, коли ще не гірша, з Українською Армією. Ми святкували десятиліття повстання нашої збройної сили, цієї першої яскравої ознаки самостійного буття нації, що хоче забезпечити собі певний суверенітет. Ми згадували в урочистих промовах славний, лицарський, але разом і хресний шлях нашої Армії в боротьбі за Самостійну Україну, ми потішали себе, що слідом за нею повстане нова, велика армія, вихована на її славних традиціях, але позбавлена її помилок. І, разом з тим, — де-ж історія, хоч коротка, невелика цієї нашої Армії? Де історія окремих її частин? Ми, ближчі сучасники і учасники нашої боротьби за визволення, чули славні імена наших полководців, генералів, військових міністрів — імена Безручка, Омеляновича-Павленка, Юнакова, Салського, Сінклера, Василя Тютюнника, Ол. Удовиченка й інших, але-ж хіба ми мали змогу хоч-би з приводу святкування десятиліття нашої Армії, побачити їх портрети, прочитати хоч три рядки про діяльність і заслуги кожного? Це ми — ближчі сучасники і учасники — українські громадські діячі, парламентарії, міністри, дипломати, учені й письменники... А що-ж сказати про інших, про маси нашого народу, який ми хочемо виховати в національно-державному дусі, але який не чує і не знає не тільки імен видатніших своїх полковод-

ців, але не знає навіть, — що зробила та Українська Армія. Правда, ми зараз готові почути «заперечення»: «А де-ж мовляля, той нарід, який ви хочете виховувати? Народ «там», де ніяких історій та портретів поширювати не можна, а ви на еміґрації». Але, звичайно, з подібними запереченнями рахуватись не можливо, і з ними раз на завжди треба покінчити, як з шкідливою й обмеженою обивательщиною! Всяка інша еміґрація на нашому місці була-б надзвичайно щаслива і почувала-б себе прекрасно, і тільки ми, маючи в межах свого можливого впливу вісім мільйонів нашого населення, чомусь не маємо до чого рук приложити і почувасмо себе часто, як на безлюдному острові. Отже і в даному разі і для нашої справи у нас занадто велике поле, щоб сушити собі голову — для кого. Для кого? Для 40 мільйонної нації, — а ця нація найде шляхи і засоби, щоб дістати те, що їй потрібно, не дивлячись на ніякі заборони й скорпіони.

Та, нарешті, возьмім навіть саму тільки еміґрацію: хіба не сором, нам, представникам української еміґрації, що ще й на сьогодні врангелівська армія на 90 відс. складається із українців, які не знають, хто й що вони, і яких поведуть битись проти нас, за «єдиную неділімую». Між тим, треба констатувати, що може ніякі інші заходи не сприяють так вихованню почуття «любви к отечеству і народной гордості», як іменно ознайомлення нації з своєю військовою історією, з представниками і діями як раз із цієї сфери. Згадаймо, наприклад, нашого пересічного «передвоєнного» українського селянина: треба правду сказати, у нього було дуже високе уявлення про силу і міць Росії, про непереможність російського війська, про хоробрість руських «бравих» генералів і, на підставі цього всього, він був досить глибоко переконаний в тім, що «наша матушка Расея всему свету галава». Можна спитатись: звідки це все бралось у нашого селянина? І на це можна почути відповідь: в такому дусі виховувала школа, військова служба, нарешті, церква, начальство. Але відповідь ця не буде цілком задовольняюча: через школу встиг перейти тоді ще дуже невеликий відсоток старшого населення, на військовій службі були далеко не всі, нарешті, й всі ці чинники не ставили собі неодмінною й головною метою таке, власне, виховання. Отже звідки така повага до сили «русского оружія» і глибока віра у першество перед всіма «Русского Государства»? І, як здається, найбільш правдиву, а разом і повчаючу відповідь на це питання дадуть нам стіни хати нашого селянина. Ви пам'ятаєте: верхній «ярус» — ікони, нижній, — під ним, — російський генералітет: кого тут тільки не було — Суворов, Скобелев, Стесель, Куропаткин, Кондратенко, Великий Князь Николай Николаевич, козак Кузьма Крючков. І все це з «бравим виглядом», з широкими грудьми, завшаними хрестами, все на білих та карих баских конях! Губанов та Ситін та наш землячок із Одеси (забув прізвище) та кілька офіційних патріотичних видавництв — ось хто виховував серед російського народу, а разом і серед інших народів Російської Імперії, — «любов к отечеству і народную гордость»! Портрети генералів, картини військових баталій, ілюстрації урочистих коронацій, торжественні в'їзди, «взятіє Плевни», «Подвиг матроса Кошки» — ось хто і що впливали на психику російської маси.

А що-ж ми, українці, супроти сього? А у нас коли й з'явиться хтось, кому розум, інстинкт, ситуація підказують державницьку поведінку, то ми зараз кидаємо геть усі справи і уважаємо найпершим своїм завданням стягнути такого чоловіка з п'єдесталу — дарма, що винесла його туди народня стихія, логика історичних подій, — обкаляти грязюкою, змішати з болотом і счеркнути з національного активу.

З другого-ж боку, наша надзвичайна «скромність», філософичне успособлення — уже як наслідок російських інтелігентсько-нігілістичних впливів та крайніх соціалістичних ідей. Правда, коли цим самим російським елементам довелось будувати державу, то, проповідуючи теоретично колективізм і творчість мас, вони практично запровадили найсуворішу диктатуру одиниць, а возведенням їх на становище півбогів — (культ Леніна в С.С.С.Р.,

штучне насильне насаджування популярності інших большевицьких божків через обов'язкове поширення їх портретів та бюстів, наменування їх прізвищами міст, вулиць, цілих губерній й т. д.). Ми-ж українці залишилися «скромними», не помічаючи, що од цієї нашої але зрозумілої «скромности» терпить як раз справа нашого національно-державного будівництва. І, справді, де-ж тут логика: на Україні наш нарід примушують вивчати прізвища та біографії і вішати портрети найбільших його гнобителів, а ми тут тримаємо «під спудом» імена людей, що чесно боролись за Україну і во ім'я свободи українського народу в одвертій бою підставляли свої груди під ворожі кулі. А наслідки цієї нашої «скромности» ті, що на Україні дуже добре знають Фрунзе, Якіря, Ворошилова, але мало що чули про Удовиченка, Омельяновича-Павленка, Безручка, що там акуратно святкують роковини смерті Леніна, Воровського і Уріцного, але не мають жадного уявлення про Базар, смерть 359-ти і козака Щербака. Ми кажемо — «там!» А «тут»? Хто знає про це на Волині, в Галичині, на еміграції, в Америці? І що ми маємо про цей глибокий епізод, крім малесенького, скромненького, в кільки сторінок, таборового видання?... А між тим, у нас існують, в умовах повної свободи, військово-історичні товариства, об'єднання бувших вояків Армії У.Н.Р., громади старшин і козаків бувших окремих частин! Нема коштів? — Але, щоб видати, приміром, альбом портретів наших чільніших військовиків потрібні дуже невеликі кошти. Нарешті, єсть у нас й поважні видавництва, — чому-ж не запропонувати їм подібні матеріяли? Ми гадаємо, що вони охоче взяли-б його, бо — треба сподіватись — таке видання себе окупило-би. А серед народу — серед нашого пригнобленого народу — такий альбом більше говорив-би, ніж десяток добрих проклямацій...

А взагалі треба побажати нашому громадянству більше «історичности», отої історичної перспективи, в підході й трактуванню минулих подій, учасниками, а може й керівниками яких ми були. Треба забувати на хвилину, що в тих подіях брали участь «ми», а передовсім розглядати кожний окремих акт з погляду його цінности й значіння в загальній ланцюгу подій недавнього минулого. Коли той чи інший період, акція, епізод мав чи має значіння в загальному ході нашої історії, то ми мусимо його висвітлити й подати до загального відома, не зважаючи, чи в нім брали участь «ми» чи «не ми». Для історії важливі події й факти, і ми не маємо права таїти їх через те, що в них брали участь «ми», а «ми» «скромні», роля наша була «маленька», а, крім того, ми проти всякої «самореклами».

По всім цим причинам ми уперто мовчимо. За те Кагановичі й Затонські старано фіксують і «документують». Вони позакладали по всіх містах, до повітових включно, організації по збиранню матеріялів і вивченню історії партії большевиків («істпарті»), вони видають десятки журналів і сотні книжок, присвячених цій справі.

А ми все мовчимо. Між тим, час біжить. Десять літ — це навіть по всіх законах «давність», і скільки за цей час вимерло людей, видатних діячів, що навіки занесли з собою в могилу багато — багато цікавого і важливого із історії нашої боротьби, скільки подій і фактів цілковито стерлося із пам'яті у тих, що живуть, а скільки застелилось туманом забуття...

А, тим, часом, чи не найточнішої фіксації і чи не найбільшої документації потрібує як раз період нашої державности. Тої державности, що проснувалася лише короткий час і сліди якої звідусіль стараються кров'ю змити, залізом зтерти й з корінням викоринити...

І під цим оглядом, в роковини святкування нашої державности, поруч браку історії нашого війська, раз-у-раз кидається в очі брак у нас ще одної історії, власне тої, що має свідчити як раз про сувереність нашої держави, саме історії дипломатичних стосунків самостійної України з іншими державами. Матеріяли, що освітлюють ці стосунки — це може чи не найважливіші документи під оглядом державно-правним і найскоріше їх зафіксування в формі видання, забезпечення од знищення і всяких небезпек, наш обов'язок на еміграції.

Але що до історії наших дипломатичних стосунків, то тут, на щастя,

ми посідаємо не тільки мертві матеріяли. Ми маємо живих людей, тих людей — послів, голів і членів дипломатичних місій, делегацій та представництв; що самі ці стосунки провадили, що можуть оповісти безкончно більше й докладніше, ніж ті документи, що по них лишилися, що, нарешті, єдині можуть належно й повно освітлити ці самі документи. Одначе... з певним здивованямся доводиться констатувати, що про подібу «звіт'ю» акцію серед наших бувших дипломатів щось не чуто... Ми мали представництва майже по всіх найголовніших державах світу, це коштувало Українській Республіці величезних коштів, а виходить, що, в разі потреби, все довелось-би починати «спочатку». Бо трудно-ж, справді, буде лише по одних документах встановлювати, які партії, а які політичні діячі в певній державі ставились до України прихильно, які вороже й чому, з ким навіязано стосунки, в якій площі провадились переговори й т. д. Зрештою, не по всіх державах наші дипломатичні архиви заховались, де-що й згинуло цілком і остаточно. А то, що є, теж не може бути абсолютно забезпечено од всяких випадковостей.

А час біжить. Пам'ять слабде. Все улягає руйнуючому впливу невимогого «хроноса»...

Звичайно, ми широко бажаємо нашим бувшим дипломатам найдовшого віку й найміцнішого здоров'я, але у нас перед очима сумні приклади послів Сидоренка, Матушевського, барона Василька... А між тим і два перші і останній державний муж, що тримав у своїх руках дипломатичні звязки нашої Республіки майже зо всіма державами Центральної Європи, ненадійно одійшли, не залишивши по собі нічого...

Даві, поки-що, як до речі було-б видати, наприклад, хоча-б альбом портретів всіх наших чільніших представників за кордоном в період відродження української державности. Знов таки, на це кошти потрібні дуже невеликі, а таке видавця робило-б надзвичайно велику роботу.. І серед вас, і серед чужинців...

І так у всьому. На всіх ділянках національного життя...

Про нас, українців, кажуть, що ми уміємо лише співати і плакати. І так воно, правду кажучи, й є. Подивіться на наші національні свята, на наші річниці, — хіба вас не вражає всюди ота перевага суму, зітхань, отой занато панахидний настрої... А подекуди вже то й пустка і казєвщина.

В чім причина цього?

Отже, вам здається, власне в тім, що святкуємо ми свої свята психологично не як представники нації, а як безґрунтовні емігранти, святкуємо не як яскравий уривок історії сорокамільйонного живого народу, що й сьогодні провадить боротьбу, а як дець для перебірання своїх особистих спогадів про «колишнє», «давно минуле». Що приходимо ми на свої свята з порожніми руками й з порожньою душею...

Кожда наша річниця має бути приводом і датою для нового зафіксування, для нового доповнення історії нашої боротьби. Не з одними зітханьями й панахидними співами ми маємо з'являтися на ці свята, а з все новими пергаментами й фоліантами, що мають на вічні времена стверджувати досягнення нашої нації і кликати її все вперед, аж до рішучої і остаточної перемоги.

Український Емігрант.

Спогади. *)

З часів 1890-1917 років.

В ті часи, коли єперше зорганізувалися з'їзди, українці ще не ставили на чергу політичних та соціяльних заєдань. Головною метою усі визнавали пробудження в людності національних почуття, сі ідо-

*) Диви «Тризуб», ч. 26.

мости та гідності, заємерлих під тяжким многолітнім утиском, витворення засобів морального та розумового розвитку народу — його письменства, науки, штуки і т. д. та здобуття умов, за яких така праця буде можливою.

Отже тут жадання українців виходили на політичний ґрунт, а їхнє становище пригнобленого народу виховувало в їх симпатії до політичної волі, народоправства та федералізму для більшости, а у небагатьох тоді до самостійности.

Все ж таки розв'язання цих жадань здавалося остільки далеким, що не ставилося на черзі, а на черзі були заєдання розвитку національної свідомости та національної культури. Тому від учасників з'їздів не вимагалось такого чи иншого політичного кредо, і на з'їздах бували люде різних політичних переконань. Так само не вимагалось, і одностайности соціяльних поглядів.

Спраєдливо вражалось, що національне почуття треба будити тільки на ґрунті відданности рідним краю та народогі, не заохочуючи до його ніякою особистою користю, хоч би й у вигляді поліпшення становища класа, та що вимагання тих чи инших соціяльних переконань могло б тільки роз'єднувати громадян та, зменшувати гурт робітників національного відродження. Отже протягом кількох років на з'їздах можна було зустріти і бачити за спільною працею і людей поміркованих і соціялістів різного напрямку.

Перші поставилися проти цього нові тоді ще зєсім молоді українські покоління. З властивою нашій молоді погордою до старших віком, легковаженням їхньої роботи та самозакоханям молодь склала свої, переважно соціялістичні, гуртки та зреклася посилати своїх представників на загально-українські з'їзди.

Одначе не усі, хто тримався соціялістичного напрямку, пішли цим шляхом і де-хго з їх і далі слівробітничали з старшим поколінням в справах національних у єсеукраїнській організації аж до часів революції.

Серед молоді-ж узяга перевагу думка, що привернути нарід до національних інтересів в такій мірі, щоб він діяльно пішов на їх оборону, можливо тільки на ґрунті матеріяльних інтересів, сполучивши агітацію національну з агітацією соціялістичною.

Цією думкою молодь тим легше захоплювалася, що в ті часи на всіх прєсторах російської пержави соціялістичні погляди були модними, а для українських націоналістів були вони особливо спокусливі ще й тому, що заможні верстви на Україні були дуже зєнаціоналізовані.

Ця ієя зробила, як після показалося, дуже багато шкоди українській справі, але молодь зєхплюєалася нею в такій мірі, що у багатьох, хто її тримався, національні спраги відсунулися на другий план, порівняючи з соціялістичними. Були між їми і такі, що казали: «Мені без соціялізму у України не треба».

Все те розріжняло українське громадянство, сіяло незгоду між старшими людьми та молоддю та перерєало традицію у національній роботі, а молодь ставилася згорда тавороже і до тих старших віком, хто теж співчував соціялістичним ієям, але, вражаючи здійснення їх

в близькому часі неможливим, у практичній роботі обмежувався національними завданнями.

Не вражаючи на те з'їзди представників громад робилися з року в рік многояюднішими і на збори почали приїздити представники з найдальших кутків України, напр., з Кубані, а іноді і з Галичини. Трохи згодом це об'єднання громад та громадян України прибрало назву «Товариство українських поступовців», в скороченню «Туп».

Де-які з місцевих громад розвинули значну діяльність, почасти виконуючи доручення з'їздів, почасти і з власної ініціативи. В обох тих випадках про все, їми зроблене, вони завжди здавали справоздання на з'їздах.

В першу чергу треба зазначити громаду перебузьку, од якої і саме місто її пробування вимагало особливої діяльності. Коли тій чи іншій громаді треба було дістати який дозвіл від уряду або що інше, клопоти в цих справах доручалися петербурзькій громаді і провадилися ею.

Позаяк петербурзька громада знайдовалася в осередку політичного життя держави і літературного життя російського, на петербурзькій громаді був обов'язок заводити звязки з російськими літературними та громадськими колами, освідомлювати їх з тим, які утиски терпить Україна, з її потребами та вимогами, переконувати російську суспільну думку в справедливості їх, впливаючи на утворення в російському суспільстві ідейного співчуття до українського руху. Заходами петербурзької громади було зняте напр. Академією Наук питання про особливість української мови, наслідком чого було видання Академією відомого збірника та її заява уряду в оборону українського письменства. Тоді українське громадянство надавало цим заданням дуже велику вагу, бо в йому трималося глибоке переконання, тепер вже знищене, що усі утиски українцям робить тільки уряд і сам він тільки і винен в їх, а поступове російське громадянство (і не окремі люде, які таки дійсно бували, а усе в цілості) не співчуває урядові в цім і, як би те од його залежало, поставилося б до української справи зовсім инакше.

Працею петербурзької громади існувало і жило засноване кілька років пізніше «Общество для издания общедоступныхъ и полезныхъ книгъ для жителей юга Россіи», бо власне члени петербурзької громади виконували у йому усю роботу. Вона-ж видала першого в межах Росії неокраюного «Кобзаря» Шевченка з дуже цінними примітками до його. У виклопотанні дозволу на це видання дуже допоміг громаді сенатор Маркович.

Петербурзька громада підтримувала також звязки з українською молоддю у Петербурзі, впоряджала шевченковські свята та інші українські вечірки і т. д.

Зиму 1896-1897 року я по своїх справах мешкав у Петербурзі. В ті часи там ще не було української громади (вона заснувалася саме тієї зими). Про петербурзьких українців тоді я тільки й чув, що там мешкають старі Бернштам та Цвітковський, колись за українофільство вислани з Києва, на посади до Петербургу, та ще старіший з їх Д. Л. Мордовець. Усі вони там якось одійшли од українських справ, увійшли

в російські літературні кола і виявляли свої українські симпатії тільки раз на рік на шевченківські свята, хоч пізніше Бернштам, повернувшись до Києву, знову працював на українській ниві.

Коли і на Україні, ще недовзі перед тим національний рух був зосім ослаб, а тоді тільки починав підіймати, то не дивно, що у Петербурзі старі українці не відчували зразу того відживлення... Отже по первах у мене склалося таке враження, ніби у Петербурзі і не було ґрунту для української роботи.

Але якось у вечорі тієї зими зайшли до мене дві незнайомих земляки, з яких один назвав себе К. О. Білилоєвським, а другий лікарем О. І. Волянським. Білилоєвського я знав по його творах як письменника, а за Волянського чув од Е. Х. Чикаленка, бо обсе вони були членами Одеської громади. Волянський прийав до Петербургу складати докторські іспити та боронити дисертацію, розшукав Білилоєвського, який мав у Петербурзі посаду. Вражаючи, що у Петербурзі дуже важно заснувати громаду, вони прийшли закликати і мене до неї. Коли до думки приєдналося дванадцять чоловік, ми, щоб не відтягати справи, заснували громаду у такій кількості (згодом вона збільшилася) і головою її для представництва обрали Мордоеця. Найбільшу ж і справді велику та важку працю у громаді відбували П. Я. Стебницький та О. Г. Лотоцький. Громада увійшла в звязок з Київськими та іншими громадами та в організацію «Туг», і ті зразу накинули їй багато доручень.

Думка про заснування «Общества издания полезных книгъ для жителей юга Россіи» виникла не у громаді, а незалежно від неї, але усю практичну роботу у йому: листування з письменниками, коректуру, зносини з друкарнею та книгарями робили також петербурзькі громадяне.

Заснувалося те «Общество» так. Мешкав у Петербурзі старий єйської генерал Федороевський, якого гризла совість за те, що нічого не зробив для рідного краю, але що саме зробити, — він не мав жадної ідеї і кидався за порадою до таких, як сам, старих українців, насамперед до Мордоеця.

Хоч у Федороевського не було жадного проекту чи думки, але своєю щирістю він таки звернув на себе увагу кількох чоловік і примусив їх скликати нараду. На цю нараду запрохали вони і В. В. Лесевича. Володимир Вікторович Лесевич був родом з Лубенщини і хоч з 13 років виростав у Петербурзі, єперше навідав я на Україну вже дорослим і на короткий час, а і пізніше приїздив додому не що-року на 2-3 місяця, і відданий науці та загально державній боротьбі, стояв осторонь од українського руху, але завжди лічив себе українцем і колись підтримував зносини з Драгомановим. Цим разом він також узяв участь в цій нараді. Він дістав таке враження, що зібрані не знають, щоб зробити, а і не мають досить грошей потрібних для кожної роботи і, зваживши те, пропонував заснувати товариство для видання книжок (популярних) українською мовою. За цю думку вхопилися. Назвисько довелось прибрати російське, дозвіл виклопотав Федороевський, але практичну роботу усю, як я вже казав, робили громадяне.

Лубенська громада склалася по первах з самої молоді. Віддані

патріоти брати Шемети, ще будучи студентами, заснували у Лубнях громаду серед лубенських гімназистів та студентів, що приїздили на канікули до Лубень. З роками перші її члени дійшли до старших літ, пристали до громади і старші люде.

З-посеред цієї громади вийшли кілька чоловік, які після відограли значну роль в українському життю, інші дуже поважну, інші ж і дуже лиху, але громада не була винна у їхньому моральному попованні, — воно залежало од їхніх родинних обставин та інших впливів на їх.

Число членів лубенської громади було велике і не в саміх Лубнях, а і в сусудніх повітових містах. Згодом почали приєднуватися до громади і селяне.

Коли впала заборона української періодичної преси, громада, а власне Шемети почали видавати «явочнымъ порядкомъ» без попереднього дозволу часопис «Хлібороб» не дивлячись на те, що закон б-магав доставати наперед дозвіл на видання. Само собою через кілька номерів часопис було сконфісковано та заборонено, але розголос та сенсацію він справив великі.

Мешкав у Лубнях кореспондент російських часописів д. Варшавський, разом і лікарь і казенний рабин. Стративши почуття міри, єін у одній кореспонденції наіменував Лубні «українськими Афинами» зовсім не на глум, а од подиву.

Подаю для прикладу, що згадую, про діяльність цих двох місцевих громад, у яких де-який час брав участь. Про інші місцеві громади, бажанно було-б, щоб подали відомості ті, хто бл-жче до їх стояє.

Після 1905 року український рух почав приєднувати до себе і симпаті де-кого з зросійщених українців. В кадетській київській групі склався гурток кадетів-українців, які на центральних кадетських зборах доводили справедливість українських вимог, а у Києві єїшли в зязок з українцями. Пріч давнього нашого громадянина В. Науменка у цьому гуртку були між іншими: барон Ф. Р. Штейнгель, Полторацький, Вязлов, Уляницький. З їх Вязлов згодом перейшов остаточно до української партії с. ф., виступивши з кадетської, коли помітив, як єін казав, серед кадетів нещире відношення до української спраєи.

Зріст українського руху звернув вкінці увагу на себе і російських поступових діячів. П. Н. Мілюков, який один з перших відчув зріст сили цього руху, приїздив до Києва умисне, щоб порозумітися з українцями. На зібранні, з цієї нагоди зкликанному, були з українського боку уряд «Тупу», з боку російських ка-де Мілюков, а пріч того чоловіка 4 чи 5 представників київської української кадетської групи.

На українців ця зустріч з Мілюковим не справила приємного вражіння. Мілюков в значній мірі не визнавав українських вимог, хоч тоді вони не йшли далі федерації, і силувався довести, що для українців буде досить куцої автономії; а ще відчувалося, що власне і те, на що він згожувався, не припадало йому до душі і він радніший був би ще обмежити українські права, а в кожному разі поставити діло так, щоб на

дали визнання чи скасування вже раз визнаних за Україною прав-цілком залежало од доброї волі росіян. Так, між иншим, він ніяк не згожувався з ідеєю окремого українського війська.

— «Точнісінько тобі той московський крамарь» — висловив жартом свої вражіння один з українців учасників цього зібрання, — «який ладнається накинути покупцеві гнилий крам».

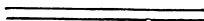
Очевидячки Мілюков, хоч і шукав цієї розмови з українцями тільки тому, що спостеріг зріст українського руху і вже не вважав його за «кантіте негліжабль», як ще не доєзі перед тим вважали його в російських як правих, так і лівих колах, але таки ще недоцінював його і тому не годився на більші уступки.

Українці намагалися показати цьому контрагентові свою силу, хоч би у потенції, можливе більшою, більшою гартів, ніж самі її по ширості визнавали. Але і вони її недоцінювали, і в дійсності український рух, як виявилось з початком революції, значно перевищав не тільки ті розміри, які визнавали за їм українці по ширості, а і ті, в яких, беручи, на їхню думку, гріха на душу, вони силувалися переконати Мілюкова.

На доказ цього наведу малий приклад. Коли на початку березня, після зречення Миколая II, по Київу почали ходити різні маніфестації жодна з їх ні по кількості, ні по святочному захопленню, ні в якій мірі не дорівнюється маніфестації, урядженій українцями. Потік людей густою хвилею залив на усю шириню вулиці Велику Володимирську, починаючи од Маріїнсько-Благовіщенської до Софійської площі, Михайлівську та значну частину Хрещатика. Серед цього тиску змішались в одно, обхопленні одним настроєм люде усяких станів. Очевидячки за останні роки український рух пробудився та розростається не тільки під впливом агітації свідомої інтелігенції, а в значно більшій мірі, ніж могла б вплинути та інтелігенція і незалежно від неї, тим паче, що звязана, без волі слова, без прага видання книжок інтелігенція мала дуже мало змоги провадити агітацію. Але ті самі умови, які серед загальної летаргії, заподіяної доєголітніми утисками, виплекали свідому та діяльну українську інтелігенцію, діяли очевидячки не на саму її, а і на усе громадянство, будячи і серед його почуття патріотизму.

Це громадянство було не зорганізоване, не звикло до громадської праці і діяльності та до боротьби за свої переконання і права. Тому до революції воно і не виявляло свого настрою. Та раптом почувши різні гасла, ринуло туди, де відчуло відгук своїм, може не завсіди нагівть свідомим, почуттям та бажанням. Коли українська маніфестація у Київі, а українські гасла по цілій Україні знайшли найбільше співчуття, це породить, що ці гасла найдужче припали до серця людності цього краю.

В. Леонтович.

Європа чи Азія

(історія однієї полеміки).

В грудні минулого року в найбільшій газеті середньої Італії «Messaggero» з'явилася стаття про М. Гоголя з нагоди 75 річного ювілею з дня смерті великого письменника.

Стаття ця належала відомому італійському журналістові Леонардові Кочемському, і як все, що виходить з під пера цього талановитого літератора (походженням поляка з України), могла б бути окрасою кожного літературного збірника пам'яті Гоголя, але де-які висловлені в ній думки автора викликали ефект доволі несподіваний.

Думки ці, що так близько знайомі кожному українцеві, були де-якою несподіванкою в літературі одної з великих націй західньої Європи, а тому я дозволю собі зацитувати де-які з них текстуально.

«Гоголь, — пише Кочемський, — українець з походження і з народження не був ні зрадником, ні ренеґатом. Всі його праці настільки перейняті типово українськими елементами і так повні пейзажами цього краю, що був від віків тереном боротьби і метою московської експанзії, доки не став одною з колон, на якій базувалася сила царизму, що навіть сама мова, якою вони написані є цілком чужа (для Росії).

«Сама геніяльність Миколи Гоголя має в собі основні прикмети української натури, так різної від натури т. зв. росіян».

І далі:

«Гоголь народився в самому серці України, на тій землі, освяченій в пам'яті пригнобленого народу епічною боротьбою гетьмана Мазепи в спільці з шведами проти Петра Великого і проти новонародженої сили російського імперіялізму».

Ці думки, що встановлювали лише історичну справедливість, а разом з тим ніяк не понижували значіння Гоголя, як творця новітньої російської літератури, викликали, як це було вже зазначено, цілком несподіваний відгомін. Давно випробований «приятель» українців, стовп російської римської колонії і відомий автор антиукраїнських брошюрок кн. Волконський, після трьохмісясного підготовлення, виступив в тому ж «Messaggero» з листом до редакції, в якому затракував справу досить своєрідно.

На жаль, брак місця не дозволяє навести цілком цей цікавий «людський документ», але щоб зрозуміти його тонкий смак досить навести його основні ідеї, що полягають в наступному:

1. Гоголь був «малорос», — значить росіянин.

2. Гоголь не міг бути українцем, бо ніякої України, «не було, нет і не будет» і

3. Гоголь писав жорстокі сатири на москалів тому що... їх дуже любив.

Ці три заповіді російського обивателя кінця минулого віку ефектно закінчені цитатою з знаменитої «тройки» Гоголя.

Десять літ тому італійське громадянство напевне приняло б тезиси кн. Волконського за щирю правду, а українці поспішили б навести стгу доказів, що вони таки існують. Але за десять літ багато води утікло.

І дійсно, нині італійське громадянство поставилося досить скептично до тверджень сіятельного публіциста, і він дістав негайну відповідь од автора цієї статті такого характеру, якого найменш міг очікувати.

З огляду не лише на широкий розголос, що мала ця відповідь в політичних колах Риму, а і на те, що вона характеризує позицію, зайняту тут українцями, дозволю собі навести її текстуально:

Месаджеро, Рим, 15 березня 1928.

Пронаціональність Гоголя і українські справи.

Як постійний читач Месаджеро, я дозволяю собі додати де-що до листа Кн. А. Волконського, надрукованого в цьому журналі в б. м. і запитати, що власне мав на меті довести автор цього листа, що побачив світа лише через близько три місяці по опублікуванні основної статті Л. Коцецького про М. Гоголя.

Є цілком очевидним, що кн. Волконський не мав ясного наміру довести, що Гоголь був російського походження, бо він сам цитує власні слова цього псьменника, в яких той висловлює думу, що йому, як «малоросу» поезія Шевченка «подобається» в той час, як інші (росіяне) не можуть її зрозуміти, і додає, що «росіянин» і «малорос» мають душі, «що себе доповнюють і є однаково сильні».

Досить сказати це, щоб переконатися, що автор листа не каже нічого іншого ніж те, що доводив п. Коцецький, а в дальшому приходиться відмітити, що він є в повній згоді з останнім також що до факту, що Гоголь «бичував» Росію, і коли він думає, що Гоголь робив то «з любви», то і п. Коцецький не твердить, що то було «з ненависти».

Але в такому випадкові ми дозволяємо собі запитати: для чого взагалі був написаний цей лист, що не дає нічого нового про Гоголя, як не спеціально для того щоб ще раз піднести питання, що вже добрих сім років не дебатувалося в італійській пресі і щоб ще раз повторити, що Україна не існує і ніколи не існувала і що існує лише Росія, в якій живуть також і «малороси», що не мають жадного відзначення від «великоросіян» або «справжніх росіян».

Щоб довести останнє твердження, кн. Волконський цитує вищенаведені слова Гоголя що, після нашої думки, доводять цілком протилежне, а щоб уґрунтувати перше він оперує численними історичними фактами в «своєрідному» освітленні, «фактами», які ми українці не маємо найменшого наміру спростовувати, бо це питання вже остаточно вирішене самим життям.

Нині вся Европа знає нас під назвою українців, назвою, що після кн. Волконського «видумана, хибна і смішна». І як що кілька соток російської аристократії, що знаходяться мимоволі по-за кордонами батьківщини, ще досі звать нас «малоросами», то певне що ні ми, ні наш нарід не будемо від того мати жадної неприємності.

Але сказати по правді, не всі російські емігранти дозволять собі що маленьку філологічну вільність. Досить кинути оком на цікаву книжку цього самого князя Волконського, що вийшла в 1920 р. в Римі під титулом: «Історична правда та українофільська пропаганда», щоб переконатися, що і він сам після того, як на перших 40 сторінках доводив, що саме слово «Україна» не існує і ніколи не існувало, на остатніх 203 користується майже виключно термінами «Україна» та «українці» для визначення нашого краю і нашого народу.

А тому, залишаючи при собі свою думку що до цієї «видуманої та помилкової» назви, ми не можемо не згодитися з князем Волконським, що ця назва є на сьогодні так розповсюджена, що повинно вживати її завжди і всюди, коли хочете, щоб вас зрозуміли.

Мусимо широ признатися, що це питання було ними зачіплено цілком побіжно і що нашою ідеєю було звернути увагу читачів на инше, що дуже цікавило Европу в першій половині минулого століття і ще сьогодні знов зачинає дебатуватися в російській пресі для того, щоб зватра без жадного сумніву з'явитися на сторінках преси європейської.

Питання це слідує:

Хто фактично є так звані «великороси» чи «справжні росіяне» — слов'яне чи татари, європейці чи азіяти.

Чи це є слов'янський нарід, що лише перебрав татарські звичаї, чи татарське плем'я, що прийняло слов'янську мову.

Зрозуміло, що це не є відповідне місце, щоб розвивати подібні теорії,

але коли для когось були б сумнівні аргументи винаходця «євразійської» теорії кн. Трубецького і коли б хтось подумав, що і Вольтер і Мірабо були підплачені українцями то для того, щоб довести, що це питання існувало віддавна, як існує і нині, ми обмежимося тим, що наведемо автентичні слова Катерини II, що були опубліковані за часи Миколи в 1835 році в «Правительственном Вестнике» в Петербурзі. Велика імператриця (яку український — малоруський, як комусь це більше подобається — народ називає у своїх піснях не інакше як «вража дочка») писала слідуюче:

«Хоча росіяне і є відмінні походженням від слов'ян, але все-ж між цими двома расами немає взаємної відрази»

Ці слова Катерини II були цитовані Карно, будучим президентом французької республіки, в його знаменитій промові в парламенті 17 липня 1868 року, в якій він доводив, що Петербурзький уряд робить все можливе, «щоб злишити слов'янські народи, що противляться асиміляції».

«Не кажемо лише про поляків, — сказав Карно. — Росія трактує з тою ж нелюдськістю Малих та Білих Русинів, коли вони вимагають національної свободи, а вони, панове, її вимагають».

Далі оратор, освітлюючи мету такого поступовання Петербургу, сказав:

«Ідеєю Петербурзького уряду є довести тотожність мов, щоб мати можливість встановити тотожність рас, а за допомогою цього досягти повної асиміляції».

Карно не забувся ілюстровати і способи, що вживає цей уряд для досягнення своєї мети, і він продовжує:

«Російська пропаганда провадиться в Парижі так само, як і у Відню, в Берліні, як в Білгороді, в Букарешті, і в Константинополі. Від довгих літ Росія старається втягти Сербію в свою сферу притягнення, стараючися надати літератури цього краю напрямом, відповідний своїм потребам, і субсидуючи тих з сербських письменників, яких вона сподівається навернути до своєї служби».

Таким чином, коли кн. Волконський у своїй вищезгаданій книжці заявляє, що українське питання є вигадкою австро-німецького штабу, ми сподіваємося, що після слів Карно він не відмовиться справити цю помилку, віддавши честь цього винаходу французькому генеральному штабові за часів Наполеона III.

Вертаючися до Гоголя, мусимо додати слідуюче: є цілком справедливо, що великий письменник присвятив лише частину своїх творів Україні, але також справедливим є, що все, що він про неї написав, є твори високо поетичні, яким мало рівних знайдемо в світовій літературі. З другого боку нема жадного сумніву, що все, що він написав про Велику Росію, є ніщо інше як одна жорстока сатира.

Є крім того загально відомим, що в останній період свого життя Гоголь зробив спробу написати другу частину «Мертвих Душ» і удати в ній другий бік Росії через призму позитивно-поетичну і що це йому настільки не вдалося, що вміраючий поет волів спалити цей твір, що його не міг погодити з своєю артистичною істотою.

Цікаві ті кваліфікації росіян, що Гоголь вкладає їх в уста українців: так один з персонажів його знаменитих «Всочорів» — Іван Федорович Шпонька, щоб з'ясувати неохайність москвинів говорить: «Ви не можете собі уявити, що ці прокляті кацапи навіть свої «щі» їдять з тарганями».

І коли кн. Волконський закінчує свого листа гарним перекладом знаменитої Гоголевської алегорії — «Тройки», то певне помилково забуває з'ясувати, хто фактично є ті, що їдуть цією тройкою, і яка тройка подає йому ідею до цього блискучого втілення будучої Росії.

Заглянемо в першу частину «Мертвих Душ» і побачимо, що на цьому алегоричному возі «летить випереджуючи все» кумпанія невеличка, але чесна, що складається з'яниці Селіфана, дурня Петрушки з безпорівняним шахраєм Чичиковим на чолі.

Може у всесвітній сатурі і знайдуться насмішки більш жорстокі, але я їх не зустрівав».

Не знаю, чи до вподоби був цей лист кн. Волконському, але для італійців він був зовсім доречним, що видно найліпше з нижченаведеної примітки редакції, доданої до листа власноручно головним директором «Messaggero», відомим журналістом і депутатом Юлієм Брескі:

«Вірні нашому принципу безсторонності, ми подаємо сьогодні голос українця, як вчора голос чисто-росіянина кн. Волконського. Питання це є дуже скomпліковане і знайде своє розрішення певне скоріше не в етнічно-лінгвістичних суперечках вчених, чи випадкових думках осіб некомпетентних, а в «самому житті», як каже пан Бремів. Дійсно лише досвід може показати, чи Україна має здібність і волю до незалежного державного життя в цілковитому відділенні від Росії, чи навпаки буде залишена в орбіті сучасного федеративного союзу».

Коротко і ясно. Для відповідального італійського політика існування чи неіснування України не є жадним питанням і реальною проблемою для нього є лише: чи буде Україна цілком самостійною чи залишиться в складі держав східньої Федерації.

Можливо, що більшість італійців під впливом великоросійської традиції, і малосвідомі інтересів власної нації, ще й сьогодні схилилися б до другого способу (федерація) вирішення українського питання, але все-ж яку колосальну еволюцію зробила їх опінія за останні десять років.

Було б цілком несправедливо думати, що причиною цього процесу є українська пропаганда в Італії, бо основа фактично полягає в силі і вазі українського питання, яке вже стало перед Європою у весь свій величеський зріст і не уступить, доки вільна Україна не увійде в коло європейських держав. Але все ж немає сумніву, що безпосередня праця в чужинській пресі в сильній степені сприяє процесу розлуплювання хинського муру, побудованого Москвою та Петербургом між Україною та Європою.

Впаде той мур, і тоді лише Європа ясно побачить, де, як сказав Карно кінчається Європа і де починається Азія.

Мих. Бремів.

МАЛЕНЬКИЙ ФЕЛЬЄТОН.

Видавничі спостереження.

Не лихтарик мудреця —
Я прожектор взяв сучасний:
Став шукати видавця
На землі оцій нещасній.

Всю Волинь я обшукав,
Львів, Перемишль, Станіславів,
Світлом Ужгород злякав
І Канади не прогавив.

Видаєців... ніяк, ніде:
Мов корова їх злизала!

Покоління молоде
Бур'яном дурним росте
Без ідей, без ідеала.

Тай з дорослими біда:
Ті читати розучились,
Ті «не вмелі нікагда»,
Ті в професори пошились.

А я книжку написав,
Щоб була ддя всіх цікава,
І сюжет народній взяв
Із епохи Святослава.

Це корисно ддя малих,
Для професорів — тим паче...
Не один, гадав я, з них
Над сторінками заплаче.

Але справа не у тім,
Видавця негайно треба!
І з прожектором своїм
Знов я вдруге в кожний ддім:
Може впав, гадаю, з неба!

І нарешті — зирк! Сидить...
Видавець сидить, їй-Богу!
І в одну, здається, мить
Опинивсь я біля його.

І, як спраєжній патріот,
Я почав свою промову
Про убогий наш народ,
Про письменство наше й мову.

І офіру я дойняв:
В видавця вже сльози бачу.
Видавець мій зарідав...
Але мить, — і він пропав.
Зирк: та це-ж я сам, і плачу.

В пастку сам себе впіймав:
Що-ж, не буду крокоділом, —
Раз я плакати вже став,
Завершу я сльози ділом.

Все застаєив, що було,
Все віддав, а сдержав слово!
І од серця одягло —
Книжка видана, готова!

Гнусь, несу книжки, аж зирк:
Йдуть студенти, вчені, ректор.
Бачуть всі і ні чичирк!
А в печінку все хтось: штирх!
«Та бери, дурний, прожектор!»

І уже я читачів
Став з прожектором шукати.
Всю я землю потрусив,
Хтів її вже прокл инати.

Зневіряєсь і брався знов,
Не минав читалень, клубів,
Всі «Просвіти» обійшов,
Побував у книголюбів.

І нарешті перемиг...
В видавця свого на ліжку
Читача звадив я з ніг
І спокійно спати ліг,
Прочитавши... свою книжку.

З міжнародного життя.

— Урядові кризи: у Франції, в Німеччині, в Польщі, в Чехословаччині, в Греції, в Югославії.

Останній місяць перейшов під знаком міністерських криз, розпочатих, закінчених чи очікуваних в багатьох країнах.

У Франції. Як відомо, Раймонд Пуанкаре свою перемогу на парламентських виборах використав у той спосіб, що ухилився од якої будь персональної зміни кабінету, хоч де-які риси перебігу виборів та їх результати, здавалося, начеб то й вимагали цього. Думкою голови французької влади було: закінчити стабілізацію франка мав той самий кабінет міністрів, який її розпочав у самий тяжкий для Франції час. Тому то перед новим парламентом з'явилися усі члени старого кабінету, за винятком лише одного з них, що не пройшов на виборах і тим утратив право бути членом парламентської влади. Тому то до закінчення справи франка не було припущено ні ширшої політичної дебати, не зачитано звичайної міністерської декларації. Сама ж справа про валюту була такою ясною, що не могло бути й мови про яку-будь кризу чи, хоч би й часткову, зміну кабінету. Думка про зміну промайнула пізніше, — тоді, коли франк було легалізовано, та коли на чергу дня стала політична декларація кабінету. У новому парламенті, що в справі франка так слухняно йшов за владою Раймонда Пуанкаре, знайшлося багато елементів, що розходилися з політичною програмою кабінету. Поминаємо роялістів та комуністів, — ті стоять зараз по-за парламентськими розрахунками у Франції. Поминемо також і соціалістів, — це принципові противники Раймонда Пуанкаре та його ідеї — «національного об'єднання». Незадоволення можна було констатувати, з одного боку, серед правих республіканців, з другого — серед радикальних угруповань. Для перших, Раймонд Пуанкаре занадто лівий, для других — надто правий. На цьому ґрунті росли чутки про неминучу кризу кабінету, будувалися різноманітні комбінації чи то про чисто правий кабінет, чи то про відтворення влади лівого картеля. До того ще праве та ліве крила дотеперешньої урядової більшості в парламенті пересварилися між собою із-за впливових місць у парламентських комісіях, захоплених у значній мірі лівими. Все це, здавалося, може повести за собою, коли не повну міністерську кризу, то принаймні велике зменшення урядової більшості в час вотума довіри з приводу політичної декларації кабінету. Але до справи був замішаний ще один по-запарламентський фактор, у Франції всемогутній, навіть коли назверх його й не видно. Це — громадська opinia, переконання т. зв. середнього француза. «Середній» француз сьогодні просто не міг би зрозуміти самого факту одходу од влади Раймонда Пуанкаре, що так заслужився перед цілою країною. Для французького виборця цей одход був би нісенитницею, безглуздом, навіть образою. До громадської ж opinia французької парламентарії вміють прислухатися, уміють одчувати її може ліпше, ніж всі інші континентальні їх товариші в цілій Європі. У цьому конкурувати з ними можуть хіба лише одні англійці, виховані столітніми традиціями. І цей по-запарламентський фактор вирішив цілу справу. Коли скінчилися різнобарвні дебати над декларацією уряду, і справа довіри владі була поставлена на голосовання, це голосовання перетворилося у триумф для Раймонда Пуанкаре. За нього голосували літерально всі, за винятком 120 депутатів із загального числа 571 присутніх, а цей виняток складався із самих соціалістів та комуністів. Раймонд Пуанкаре та його влада після такого вотуму можуть спокійно продовжувати свою працю по фінансовій стабілізації Франції та по зміцненню внутрішнього ладу в країні.

Закінчено й німецьку міністерську кризу, і це закінчення перейшло методом, що був зазначений минулого разу на цьому місці, а саме — владу складено по персональному принципу, з людей, що мають довіря до своїх партій, але не мають їх офіційного доручення вступити до кабінету. У кабінеті представлена персонально т. зв. велика коаліція, себто соціалісти та республіканські буржуазні партії. На чолі стоїть соціал-демократ Герман Мюллер, до складу кабінету ввійшов й дотеперешній міністр закордонних справ Штреземан, що, як-то подають німецькі газети, спостерігаючи неможливість скласти офіційну коаліцію, запропонував перевести справу по принципу персональному. У «Тризубі» було вже вказано на значіння цього нового для Німеччини парламентського методу утворення влади. Тому досить буде зазначити поки-що лише ті політичні наслідки, які він встиг уже виявити в життю. По-перше, міністерська програма декларація, дякуючи тому, що вона складалася не самими партіями чи їх парламентськими фракціями, а окремими людьми, надзвичайно коротка й загальна, бо внесено до неї лише те, що не може викликати значного спротиву ні в одній із фракцій, до яких належать нові міністри. Далі, хоч на чолі кабінету і стоїть соціал-демократ, в урядовій декларації немає нічого соціалістичного. Це — просто короткий виклад програми праці, продиктований практичними потребами сучасного дня, спільної для цілої демократії, чи то соціальної, чи буржуазної. Гнучкість самого принципу персонального методу дала можливість соціалістам, що входять до кабінету не одмовляючися од своєї партійної програми, знайти конкретні справи, що зближують їх до буржуазних демократів і дають можливість працювати з ними одностайно. Принципіально, німецька соціал-демократія давно вже себе підготувала до такого становища, бож вона вже кілька літ як реформувала свою старовину програму, так звану Ерфуртську, що не давала їй можливості співпрацювати з буржуазією. Фактично вона також робила видатні спроби в цьому напрямі, приймаючи участь в парламентських соціалістично-буржуазних коаліціях, що давали для країни не аби-які політичні наслідки. Але лише тепер знайдено метод цієї співпраці, — гнучкий, тривалий і доцільний. І незалежно від того, як довго протримається у владі кабінет Германа Мюллера, незалежно від того, чи його праця буде успішною чи ні, з ним буде звязано певну дату в історії молодого німецького парламентаризму. Не можна, однак, сказати, що новий метод, утворення влади викликає серед політичних угруповань німецького парламенту абсолютне задоволення. Перед німецькими парламентаріями цей метод встає наче б то не як нова політична доцільність, а лише як часова неминучість, що давала певний вихід із запутаного становища, при якому не можна було утворити жадної влади. Знов же той факт, що на чолі влади став соціал-демократ також наче б то не викликало загального задоволення. Це виявилось у новій формулі, якою рейхстаг прийняв до відома міністерську декларацію нового кабінету. Замість звичайного «довіря» вотовано було «ухвалення» (Billigung) себто владі наче б то було сказано: приймаємо ваші слова до відома, ухвалюємо, але не певні, що то може бути виконане. Така нова формула, як справедливо зауважує «Vorwaerts», особливої радості новому кабінету дати не може, але будь-що-будь, спробу зроблено і ця спроба не мине марно для майбутньої практики німецького рейхстагу. З конкретних фактів, вказаних у міністерській декларації загальну увагу звернули на себе слова прем'єра про категоричне зречення од ідеї реванша, звязаного для німців з програмою війною. За цими словами йшли натурально слова про зменшення тягару репараційних сплаток, про припинення рейнської окупації, то-що, але ці доповнення не зменшують сили зречення од реваншу і ця заява зустрінута з добрим вражінням європейською політичною опінією. Про відносини совітсько-німецькі новий німецький прем'єр-міністр, на жаль, промовчав.

Великий розголос викликала несподівана міністерська криза в Польщі. Властиво те, що там сталося, не було кризою, бо ні що не змінилось поки ні

в структурі кабінету, ні в його програмі. Сталася лише зміна осіб, — властиво, навіть і не те: змінився лише подекуди метод, яким досі урядовав Польщею маршал Пілсудський. Сам він одмовився надалі бути головою кабінету, залишивши за собою міністерство військових справ та військовий головний інспекторат. Головою кабінету ж замість нього став його незмінний співпрацьовник Бартель, що був до того заступником прем'єра офіційно, а фактично — таки прем'єром. Тому що маршал Пілсудський перед тим був хорий, пішли чутки, що зміни ці викликані станом його здоров'я, яке не дозволяє йому надалі так багато працювати, як працював він до цього часу. Щоб розвіяти ці чутки маршал Пілсудський опублікував декларацію, в якій він пояснює причини свого одходу од офіційного проводу над урядуванням польською республікою. З властивою йому ширістю та одвертістю до кінця — аж до різких виразів, — він вказує, що не стан здоров'я примусив його до такого кроку, а інші причини. Перша з них та, що польська конституція занадто обмежує права як президента республіки, так і голови влади. Друга — неконечний бюрократизм урядування, встановлений польським законом, і третя — непереносна, огидна атмосфера, яка утворилася в польському парламенті. Парламентська праця в Польщі, як кваліфікує маршал Пілсудський, це — робота Сізіфа, недоцільний каторжний труд, що встановлений був в англійських тюрмах для в'язнів. Вся вона виявляється лише у виголопленні промов. Це — не демократія, а щось зовсім інше та гірше. Сам демократ, маршал Пілсудський, хоч мав і має до того повну можливість, не захотів нищити парламент, але працювати в такій атмосфері він не може. Перед ним всього питання: або змінити конституцію Польщі, або одмовитися бути головою влади, який вимушений співпрацювати з огидним йому парламентом. Маршал Пілсудський вибрав друге рішення, одмовляючися од посади голови ради міністрів. Але передбачаючи можливість політичної кризи, одходячи, він зробив заяву президенту республіки, що кожної хвилині в тяжку годину може покликати його, і він, як голова влади, візьме на себе відповідальність за все, що тоді потрібно буде зробити: крім того за згодою президента республіки та голови ради міністрів він залишив за собою загальний провід закордонними справами.

Таким чином у внутрішній структурі польської влади ніщо не змінилось. Як раніше, так і тепер в руках маршала Пілсудського зосереджено усі політичні впливи і всі політичні можливості, — тільки оформлено це зараз шпальне, ніж було, але це останнє, приймаючи на увагу безмежний авторитет і безмежну його популярність у Польщі, не має найменшого значіння. Відношення політичних сил у країні од цього не змінилось. Маршал Пілсудський — людина персонально всемогутня в своїй батьківщині і не потрібна зовнішніх ознак влади, щоб стояти на чолі держави і вести Польщу в тому напрямі, що здається йому найліпшим. Але сподіватися зараз яких будь подій, як про те можна читати в європейській пресі, вряд чи буде правильним. На літо маршал Пілсудський їде на спочинок до Румунії, де для нього заготовано палац в Гірній Сінайї, і до його повороту в усякому разі годі чекаги яких будь важливих подій. Хіба, що ці події буде спроектовано десь із сходу.

Перманентною кризою за останній час означене політичне життя Чехословаччини. Але це криза не принципова, а персональна. Справа в тому, що сучасний голова ради міністрів, відомий лідер селянської партії Антонін Швейгала уже кілька місяців прикований до ліжка тяжкою хворобою, що загрожувала йому смертю. Тепер, як повідомляють офіційні бюлетені, цьому видатному політичному діячеві стало легше, але, будь-що-будь, він на довший час примушений буде одійти од безпосередньої політичної роботи. Досі його, згідно закону, заступав один із коаліційних міністрів, але надалі то не йде, і справа встас про те, хто буде призначений на його місце. Питання досі не вирішене, бо де-які політичні кола хотіли б зв'язати його із зміною урядової більшості, тоб-то на зміну буржуазної коаліції

із чехів, словаків та німців поставити іншу коаліцію, а саму аграрно-клерикально-соціалістичну, що вже практикована була в Чехословаччині свого часу і не зле освідчилася. Зараз ще годі сказати, на чому стане, але і при тій і при іншій комбінації на чолі уряду мабуть таки стане знову лідер селянської партії, бо ця партія числом своїх депутатів найсильніша в чехословацькому парламенті і має досить цілком відповідних для такої ролі політичних діячів. З імен найчистіше називають міністра земельних справ проф. Годжу, людину європейської ранги й великої освіти, родом словака. Кажуть також, що які б не сталися в кабінеті персональні зміни, міністром закордонних справ зостанеться д-р Бенеш, що заступає це місце без перерви, зачинаючи з дня проголошення незалежної чеськословацької держави.

У Греції на обрію чергова міністерська криза. На цей раз її звязують з відомим політичним діячем Венізелосом, що недавно повернувся до активної політичної діяльності, в стороні од якої він стояв на протязі кількох останніх літ. Сучасний грецький голова ради міністрів подав уже до демісії і причиною до того був лист Венізелоса, в якому той гостро скритикував фінансову політику влади. Але звичайно це лише зовнішній момент. Венізелос — дуже маркантна фігура, щоб довго залишитися в нечинності, раз він знову став політично активним. Досі він ухилявся од політичної діяльності тому, що чекав на час, аби загладилися спомини про крах його великих намірів, виявлених після великої війни, коли Греція на де-який час поширила свою територію через море на малоазійське побережжя, звідки була викинутою Кемалем-пашою. Слава його, як витонченого дипломата та політика, однак, не зблідла хоч великі заміри й скрахували. Повернутися до влади перешкоджало йому те, що цей факт зробив би неприємне враження в сусідніх державах, особливо в Туреччині, з якою у греків відносини зоставалися довгий час незалагодженими як слід. Тепер цей час минув, і Венізелос, ім'я якого гриміло в цілій Європі на прикінці війни, повернувся до активності і мабуть таки стане головою грецької влади. При бідності Греції на державних мужів, цей факт може бути корисним для батьківщини Венізелоса.

Сталася міністерська криза і в Югославі в наслідок відомих трагічних подій в білгородському парламенті. Кабінет Вукічевича подав до демісії, бо не вмів і не знав залагодити парламентські тертя, що повстали після вбивства двох хорватських депутатів членом урядової коаліції. Як повідомляють у пресі, кризу дбають залагодити в той спосіб, щоб утворити нову урядову коаліцію, до якої ввійшли б представники хорватських у Груповань, що постраждали під час парламентської трагедії. Найбільше ймовірним кандидатом на голову ради міністрів сербська преса називає деп. Маринковича.

Observer.

3 Преси.

Празький «Вечірній Лист» від 26. VI б. р. — орган був. міністра і посла Юрія Стршібрного, що різко розійшовся із своєю партією нар. соц. і правлячими нині колами ЧСР, зокрема й особливо з колами м-ра зак. справ Е. Бенеша, — містить в ч. 152 уривки з цікавої статті проф. Т. Масарика, сучасного президента ЧСР, яку він умістив за кілька тижнів до російської революції в січні 1917 р. в органі тодішнього російсь-

кого міністра внаутр справ ставленика відомого Распутіна — Протопопова. «Вечірній Лист» пояснює в миролюбному тоні, що проф. Т. Масарик, як і інші вожді домашньої і закордонної боротьби за визволення — «мусіли часто залпливати до опортуністичної еоди — хоча й проти свого переконання», а на доказ того наводять пізніші думки проф. Т. Масарика, з його «Світлої резолюції», де останній заявляє, що «я хотів би лише, щоб ми розбулися слов'янофільських та москвофільських (ruso filskych) ілюзій». Проте ці «ілюзії» ще дуже сильні й зараз в ЧСР і на них не тільки в минулому будувалося багато, а ще й зараз будують-ся... І з цього боку зазначені уривки кидають цікаге світло на інтенції чеської державної політики.

Вищезгадана стаття 25. І. 1917 була уміщена також в ч. 8 «Чесько-словенської самостійности», органі Національної (чеської) ради в Парижі. Наголовок її «Delenda est Austria». Говориться на гочатку тут про те, що чехів захопила у сей вир війна, та що вони воюють есе ж на стороні Антанти, а дома знаходяться «в стані гасиєної резолюції» та до бою йдуть з найбільшою неохотою:

«Таку нашу політичну поведінку висвітлює наш національний програм та політична ситуація останніх років. Відомо, що за останньої балканської війни чехи доказали свою відданність слов'янському програмові, допомагаючи Сербії й Болгарії грішми, транспортами ліків та ин. Отже було зовсім неможливо нам приєднатися до австрійсько-мад'ярської та німецької політики, що була звернена проти Сербії та Росії, бо ми були душею й тілом слов'янофіли й москвофіли (rusofily). Слов'янофільство було підвалиною нашого національного програму, а через те й увияти собі було неможливо, щоб ми воювали із слов'янами. Наше положення було страшне. Нас війна захопила несподівано, зовеім так, як і союзників; ми так само не були приготовані до таких важливих подій. Лише наші колонії в союзницьких та неутральних державах мали можливість негайно зайняти тверде становище.

«Отож на наш чеський погляд, треба щоб при виробленні плану війни й майбутнього миру було прийнято на увагу східне питання в усій його повноті. За перше й пайпрактичніше завдання альянтів треба вважати розділ Австро-Угорщини. Доки існує Австро-Угорщина — неможливий тривкий мир. Пруський воюючий імперіалізм, що хоче панувати над світом, можна знищити, тільки позбавивши його можливости користуватися такою зброєю, як Австро-Угорщина. Доки існує Австрія, жадного великого питання (з тих, що стоять на черзі дня) не можливо вирішити. Відродження Польщі, предвданя Сх. Галичини й північної руської частини Угорщини до Росії, італійського, чеського й південно-слов'янського питання не можна вирішити, доки не щезне Австро-Угорщина.

«Форма самостійности може бути різна. Династія московського походження (на чеському королівському троні. Ред.) була б найпопулярнішою. Можливо, що досить було б персональної унії з Росією. У всякому разі вважаю за потрібне підкреслити, що всі наші політичні партії з голови до п'ят москвофільські (rusofilskie). Підкреслюю це через те, що були публичні закиди, ніби моя книжка про Росію була проти Росії. Нічого подібного: моя книжка спрямована взагалі проти абсолютизму, але-ж не час тепер сваритися за внутрішні російські питання, й коли такі люде, як Крапоткін, Плеханов, Бурцев та інші стоять за Росію, то можемо й ми до них од широго серця приєднатися. У всякому разі хочемо Росії лишити ініціативу щодо всіх слов'янських питань. Коли б Росія вважала, що б че-

хам дати не московську династію, ми мусіли б старатися лише, щоб ця династія не була німецька. Можливо, що можна б було вступити до персональної унії з Сербією; в такому випадкові було б необхідно, щоб чеське королівство та майбутня Сербія мали спільну границю.

«Нарешті мушу згадати, що наші радикальні партії хотять республіки.

«Далі — ми обстоюємо програм злуки всіх південних слов'ян під керівництвом Сербії та з'єднання всіх польських територій під зверхністю Росії.

«Туреччина не мусить продовжувати своє існування так само, як Австро-Угорщина. Царьгород буде російський.

«Росія у всіх відношеннях являється велитенською силою: з нашого слов'янського погляду і з погляду загально-людського взагалі треба бажати, щоб Росія та Англія прийшли до тривкої згоди».

Цей привок добре характеризує цю політику, що її називає орган м-ра Ю. Стршібрного «опортуністичною». Вожді цієї політики самі себе називали реалістами; інтенції в основі остаються ті самі, лише що мотиви реальної політики змушують малу чеську державу рахуватися з фактами. Поєстання української незалежної держави примусить сучасних керівників чеської державности наново переглянути свої позиції. А що слов'янофільські та москвофільські «ілюзії» в Чехії зовсім не «ілюзії», та що «всі чеські гартії від голови до п'ятих слов'янофільські та москвофільські», про це свідчить хоч би й нога чеська партія «слов'янських народних соціалістів», закладена тим же самим м-ром Стршібрним та її програм. Масариковський же реалізм осуджує ці «ілюзії» лише остільки, оскільки вони вже занадто ідуть проти живого життя.

В «Рус. Воен. Вѣстникѣ», що виходить в Білграді, в ч. 149 з 17 червня с. р. знаходимо статтю «Красная ескадра въ водахъ Босфора» Автор описує свої вражіння від чорноморської червоної ескадри, яка виїхала для урочистого супроводу короля афганського Аманулі й складена була з крейсера «Червона Україна» та трьох міноносців «Петроєвський», «Шаумян» та «Фрунзе». Де-які з цих вражіннь досить цікаві й поєчаючі. Про українізацію флота автор пише:

«Кстати о «Червонной Украинѣ». Что она червона, т. е. красная, съ этимъ еще до нѣкоторой степени можно согласиться, хотя и шеть отовсюду национальное лицо Россіи, но Украиной ее никакъ нельзя назвать. Командный составъ и большинство старшинъ (унтеръ-офицеровъ) и матросовъ великоруссы. Украинцевъ весьма мало. Команды, литература и т. д. — русскія»...

З своєї розмови з одним з офіцерів автор статті подає мгло, але цікаве, а саме:

«Онъ совѣтоваль до переворота никому не возвращаться и не вѣрять баснямъ коммунъ. По его предположенію, скоро возможны события, особенно на Украинѣ».

Як бачимо, ці відомості цілком тотожні з відомостями, які нам подав наш кореспондент з Царьгороду.

Шо-до українізації флоти, — то одна тільки назва «Червона Україна» — є українською.

Хроніка.

3 Великої України.

— Наукова експедиція. Український Науковий Дослідчий Інститут географії і картографії вряжає наукову експедицію на чолі з директором Інституту проф. С. Рудницьким для фізично-географічного вивчення наддонецьких степів, річки Донця та геологічно-економічного дослідження території Донецького басейну. («Комуніст». ч. 143 з 22. VI).

— Всеукраїнська нарада працівників освіти. 25 червня в Харкові відкрився IV всеукраїнська нарада працівників освіти. З доповіддю про стан народньої освіти на Україні виступив Скрипник — комісар народ. освіти. з його промови видно, що пересічно на Україні на одного учня школи соціального виховання витрачається на навчальну роботу 1 карб. 05 коп. на рік, а в промислових округах — 1 кар. 60 коп. це говорить про те, що на українське село совітська влада витрачає на освіту значно менше коштів ніж на міста.

Загальний культурно-освітній фонд України становить в 1927-28 р. — 210 міль. карб., при чому 48,3 відс. фонду витрачається на соціальне виховання, 23,5 відс. на професіональне виховання й 15,7 відс. — на «політосвіту» і т. и.

Скрипник також зазначив, що не завжди фактично видається призначені за кошторисом асигнування. Торік напр., не добудовано 1.005 шкіл. («Комуніст». ч. 146. з 26. VI).

Крім того з інших доповідей выяснилося, що на Україні взагалі на народню освіту витрачається менше ніж по інших «союзних рес-

публіках». Так, коли для України середня витрата на душу 1 карб. 30 к. то в Московщині — 1 р. 49 коп., а в Білорусії — 1р. 50 коп. («Комуніст». ч. 147. з. 27. VI).

— Низька кваліфікація учителів на Україні і їх нестача. Вбагатьох округах України 15 відс. учителів не мають закінченої середньої освіти, або мають тільки низчу освіту. В одну з нововідчених професійних шкіл було прийнято 30 учителів, які взагалі ніколи педагогічною діяльністю не займалися. В Старобільській окрузі за нестачею учителів, їх функції виконують діякони й жінки священників («Ізвестия» ч. 148. з 28. VI).

— Рецидив неписьменности. На Чернігівщині переведено обслід осіб, що закінчили школи ліквідації неписьменности. Серед тих, що закінчили ці школи в 1925 р., рецидив неписьменности становить — 13, 5 відс. («Комуніст». ч. 147. з 27. VI).

— Нові заповідники на Україні. Колегія Народ. Коміс. Освіти визнала за потрібне утворити наступного року на Україні кілька нових природничих заповідників, а саме: два державних степових заповідники в Сумській, Старобільській, Луганській та Маріупольській округах, два лісових заповідники «Корабельний Гай» на Коростенщині й Зінов'ївщині і три культурні паркові заповідники в Софіївці на Уманщині, в Устимівці на Кременчужчині і в Боковеньках на Криворіжжі («Комуніст». ч. 145. з 24. VI).

— Кампанія в Харкові по вербовці до

військових шкіл за-
чалася з великим запізненням і
закінчилася повною невдачею, як
повідомляють «Известия» ч. 149
з 29. VI. До окружної вербовної
комісії подано усього 170 заяв,
серед яких майже нема заяв від
мійської мелоді. На більших харь-
ківських підприємствах були пере-
ведені зібрання комсомольців спе-
ціально для обговорення питання
про військові школи. В результаті
ці збори дали тільки одиничні
заяви.

— Лікарі не йдуть на
село. 130 лікарів і фельдшерів у
Харькові зняті з участі на біржі
праці за відмовлення їхати на ро-
боту на провінцію. На Україні
є міжтим більш 50 лікарських діль-
ниць без лікарського персоналу.
Відмовляються лікарі їхати на
провінцію, як відомо, в наслідок
неможливих умов праці на селі.
(«Известия» ч. 149, з 29. VI).

— Уже приголови-
лися відібрати новий
хліб. Рада Нар. Комісарів ССРСР
призначила Орджонікідзе загаль-
ним контролером над проведен-
ням в життя постанов про заходи,
зв'язані з озимою кампанією.
Разом з тим запропоновано всім
радам нар. коміс. «союзних рес-
публік» призначити з числа їхніх
членів спеціальних уповноваже-
них для догляду й контролю за
переведенням сідуючої хлібної
кампанії. («Комуніст» ч. 145,
з 24. VI).

— Українізація. У
Кременчузі виробляється цигаре-
товий папір з малюнком «якогось
п'явці замість Шевченка», — як
пише «Комуніст» ч. 143, — і з
написом «Курільний папір Шев-
ченко Верже Восток»...

З обов'язкової постанови Кре-
менчузької міської ради: «... ко-
жен класет повинен мати обов'яз-
ково дві філії».

Але перл совітської україніза-
ції найдемо в слідуючому листі з
Чернігова:

«До Київського інспектора ав-
тотранспорту. На листа Вашого від
19 жовтня ч. 4.795 в придбанні
нами від Вас вагітного самоперу

придосимо Вам своєю подяку за пред-
ложення і довести до відома в тім,
що при наших умовах біз такого
поки можливо обхдіт'ся... («Ко-
муніст». ч. 133. з 22. VI).

— Перевірка украї-
нізації по централь-
них установах. Догляд
за справою українізації апарату
по центральних та окружних уста-
новах, а також по громадських,
кооперативних й торговельних
організаціях Харькова покладено
на окружну комісію українізації.
За здійснення українізації від-
повідають керівники установ. Про-
те обслід стану українізації свід-
чить, що не всі керівники пильно
стежать за її проведенням. Навіть
серед службовців, що раніше одер-
жали першу категорію, нині спо-
стерігається рецидив. Окружна
комісія українізації запропону-
вала нині всім центральним уста-
новам і громадським, кооператив-
ним та торговельним організаціям
відрядити не пізніше 15 липня на
державні курси українізації для
перевірки знань з української мо-
ви всіх співробітників, які скла-
дали іспити в 1924-25-26 роках.
Ці обов'язково й для окружних
установ, які не подбали надіслати
службовців під час весняної пере-
вірки. Іспити складатимуть також
і службовці, що мають першу кате-
горію 1927 р., але знання яких
нині погіршали («Комуніст». ч.
145. з 24. VI).

— Жидівська коло-
нізація на Херсонщині.
На 1. I. 1928 р. на Херсон-
щині під жидівські колонії одведе-
но було 50.000 гектарів землі, на
яких розміщено 1.930 родин (біль-
ше 10.000 душ). («Комуніст». ч.
144. з 23. VI).

— Нові молдавансь-
кі райони на Україні.
Як оказується, за межами Молдав-
ської сов. республіки на території
України живе 90.000 молдаванів,
для яких «досі», — як пише «Ко-
муніст», ч. 143, — утворено мало
національних районів. Крім того
34 відс. молдаванських дітей не
обслуговуються школою. З тої

причини ЦК національних меншостей України порушив ґлопотання перед Народ. Комісаром освіти подбати про школи для молдаванських дітей і запропонував окружним бюро нац. меншостей, з'ясувати на місці можливості утворити нові національні райони («Комуніст». ч. 143 з 22. VI).

— Хлібозаготовлі за 20 днів червня. За даними Народ. Коміс. Торгу на Україні за 20 днів червня виконано 23,8 відс. міс. плану хлібозаготовель («Комуніст». ч. 144 з 23. VI).

— Поширення харьківського залізничного вузла розпочалося. Працює понад 2.500 робітників. («Комуніст». ч. 144 з 23. VI).

— Вівчарство на Україні. До Одеси прибув транспорт 1.500 тонкорунних овець з Південної Америки, які направляються до Одещини й Миколаївщини («Ком.» ч. 144. з 23. VI).

— Генеральний кошторис Дніпрельстану обрховано на 200 мільон. карб. Вартість енергії при такій витраті збільшиться до 1,2 коп., за кіловат-годину, як-що не утилізувати повторного току. («Ком.» ч. 146. з 26. VI).

— Визнали за недовільне сполучити Донецький басейн з Дніпрельстаном. Таким чином Донецький басейн згідно з тасмним бажанням Москви не буде зв'язаний з українською енергією. («Ком.» ч. 146. з 26. VI).

— Здоров'я на Україні. У 1924-25 р. зроблено абортів на клініках України — 89.170, 1925-26 р. — 149.698, 1926-27 — 255.873. За такою прогресією 1927-28 р. кількість абортів на Україні повинна перевищити 400.000. А скільки до цього ще робиться абортів у себе вдома? Ці жахливі цифри говорять про стан неприпустимий ні з біологічних,

ні з економічних міркувань. Як просто тане здоров'я українського народу у нас на очах, можна бачити також із слідуючих статистичних дат: 40 відс. смертності припадає наمسлодь, яка не досягла ще «економічно-активного віку», то-б то не почала ще заробляти. На як низькому рівні стоїть медична допомога населенню на Україні. видно з того, що 25 відс. смертності являються наслідком інфекційних хвороб, то-б то від причин, що їх цілком можна б було уникнути. («Ком.» ч. 143. з 22. VI).

— Санітарні умови Харькова. Кількість будівель за рік збільшилася на 67 відс., кількість же помешкань зросла на 30 відс., що свідчить про те, що помешкання дробляться.

Житлова площа за рік зросла на 4,7 відс., приріст же населення на 6,7 відс. і Пересічна норма житлової площ. порівняно з минулими роками зменшилася з 6 до 4,7 кв. метрів на душу. Санітарні організації, як комісії-трійки то-що, лише в одній п'ятій частині домів. В центральному районі водовод мають 82 відс. домів, а на околицях лише 12 відс. Каналізовано лише незначну частину будинків, до того в багатьох будинках каналізація не працює. Сміття з дворів вивозять дуже рідко — здебільшого один, два рази на рік. В значній частині дворів—надзвичайно брудно («Комуніст». 24. VI. ч. 145).

— 45 відсотків смертності в Артемівському будинку «Матері й Дитини». Спричинилися до так великої смертності серед дітей недогляд на негосподарське витрачання коштів. Подвірря будинку й сам будинок в антисанітарному стані. («Комуніст». ч. 146 з 26. VI).

— В той час, як так багато говориться про раціоналізацію. На Луганському паровозобудівельному заводі ссбівартість паровозів-зовсім не зменшується. Минулого року машина «СУ» коштувала 88.328 карб., а тепер вже 89.357

карб. І це в той час, коли було завдання зменшити собівартість на 5,5 відс. Штат службовців надто великий. З кожних 100 чоловіка, що працюють на заводі — 12 службовці. Брак зменшується надто поволі. 4, 16 відс., продукції йде на смітник. Коштує тому паровоз — 90.000 («Комуніст» з 24. VI ч. 145).

— **Совітське будівельне безладдя.** Початі цього року із значним запізненням роботи, ще недостатньо розгорнулися. Виробничі програми будівництва складаються з великими запізненнями. Багато трестів не подали ще і досі будівельних проектів. Будівельні організації й трести змінюють свої плани мало не щодня. Наприклад, «Індустробуд» на початках мав виробничу програму на 40.000.000 карб. Потім змінив її на 27.000.000 карб., пізніше зменшив до 11.000.000 карб., потім знову збільшив до 27.000.000 карб., в через день до 37.000.000 карб. («Комуніст». ч. 145. з 21. VI).

— **Про совітських профспілках**» Про профспілках в Одесі відбулися поширені пленуми правління. На пленумах ставилося питання «про розклад верхівки профспілки комуністичних та про ознаки зажиму й бюрократизму, що де-не-де спостерігається по інших спілках».

Встановили, що в заарештованих правліннях проф. спілки комуністичних залізилося на руках кілька тисяч підзвітних грошей. Порядкуючи громадськими грошима, як власними, верхівка ігнорувала потреби спілки. До комісії, що приймає скарги, вже надійшло 200 заяв про злочинну діяльність верхівки. Ці скарги висвітлюють вчинки правління та «викривають низку нових кричущих фактів». («Комуніст». ч. 145 з 24. VI).

— **Фастівські агенти «Держстраху»** завчасно заносили до списків земель, пошкоджених градом, землі усіх селян і, одержавши страхувку,

видавали тільки частину її, а решту привласнювали собі. У чотирьох селах району в такий спосіб привласнено було 15.960 карб. («Комуніст». ч. 144 з 23. VI).

— **Робітничі клуби.** На паровозобудівельному заводі в Луганському заводський клуб зміщує лише 300 чл. а: робітників на заводі — 8.000. «Коли під час вистави зайде туди свіжа людина, то вона побачить спітнілих людей, які густо набилися в приміщеннях, і відчуває затихле повітря, що його не може розігнати жадеп вентилятор. Клуб, чи краще сарай, стоїть відразу ж за заводською стіною. Сажа щодня поновлює надвірний вигляд цього культурного осередку».

Вирішили більшовики збудувати новий клуб. Але «за цілий будівельний сезон почастило лише трохи звести фундамент, а обіцяли не більш ані менше, як поставити стіни». Коли робітники запитують районного комісара, чому затримується будівництво, той відповідає «коштів не дали»...

Це на «цьому великому міщому загартованому колективі... імені Жовтневої революції», який постачає СССР «не тільки паровози, а й людей. Та ще яких людей! Ворошілов, Лутовінов, Рудь». Можна собі уявити як процвітає культурна справа на інших заводах, які не мають такої великої марки. («Комуніст». ч. 145 з 24 VI).

— **Поштовий тариф в СССР** підвищено. Листи від 15 липня с. р. коштуватимуть 10 коп., листівки — 5 коп. («Комуніст». ч. 145. з 24. VI).

На українських землях.

На Волині, Жолціні, Підляшшю та Поліссі.

— **Панахида по Мазепі.** Українські організації м. Володимира одслужили урочисту панахиду по гетьманові Іванові Мазепі, оборонцеві української

державної незалежності. «Сьогодні». ч. 174).

— Доля української гімназії. Луцький повітовий соймик на останньому засіданні ухвалив видати українській гімназії в Луцьку 15.000 злотих субвенції. («Укр. Громада». ч. 25).

— Шевченкове свято. В Костополі відбулося свято Шевченка, на якому читалися реферати, співав хор, що виконав національний гімн і цілу низку пісень декламували селянські діти. Взагалі свято пройшло добре. Саля була переповнена і не всі охочі могли до неї ввійти. Де-які селяне прибули за кількидесят верстов. («Укр. Громада». ч. 25).

— Брак свідомости. 17 червня с. р. відбулися вибори до Берестейської міської влади. Населення виявило велику байдужість. 316.898 виборців голосувало всього 9.955. Найбільшу байдужість і найменшу свідомість виявили українці, повіддавши свої голоси на чужі списки і не провісивши до ради ні одного свого представника. Натомість москалі, що всі голосували за один список, мають одного свого радника. («Укр. Громада». ч. 25).

— Масове арештування. В другій половині червня поміж Ковлем та Володимиром-Волинським якісь підозрілі люди пробували уладити замах на залізничий потяг. У звязку з цим в околичних селах поліція перевела ревізії й арештувала 10 членів диверсійно-шпигунської організації, які одночасно були членами сільробу-лівині. У задержаних знайдено силу комуністичної літератури, залізнично-військові плани, потайне листування з комуністами сусідньої держави і чимало зброї. Всіх арештованих відведено під сильною ескортою до Ковля. («Новий Час» (ч. 78).

В Галичині.

— Нещастя з українським вченим. З проф. Філаретом Колесою сталося не-

щастя. Коли він проходив вулицею у Львові, якесь авто наскочило на ліхтарню і розстрошило нею ногу вченому. Стан здоровля проф. Колеси що лежить в шпиталю, дуже поважний. («Діло». ч. 115).

— Гуцульське свято. Нещодавно Гуцульщина обходила велике свято кооперації в Косові. Свято почалося службою Божою в Старому Косові, після якої рушив святочиний похід з гуцульською Жаб'ївською зіннотою попереду. За їздцями їхали прикрашені селянські вози, йшли гості, а далі гуцульська маса. Похід прийшов під звуки сурмової оркестри. Після чого п. Куриленко відкрив офіційну частину свята. По відспіванню «Заповіта» почалися промови. Увечері відбувся концерт на честь Шевченка, а по ньому — вечера. («Новий Час». ч. 78).

— Голодний тиф. В Мостинському новіті почався голод. Становище голодуючих селян погіршилося, бо вибухла пошесть голодного тифу. («Сьогодні». ч. 172).

— Нові мінеральні купелі. До кращих купелевих місцевостей Галичини повстала ще одна — Черче, віддалене від Рогатина на 5,5 км. Коли всі інші курорти перебувають в чужих руках, то експлоатацію Черче перебрав до своїх рук українці, а то 5 селян, разом з начальником громади та директором місцевої школи. Аналіз води показує що вона належить до сірчано-вапняних вод. Де-які джерела маюць у собі йодові та магнієві соли. («Діло» ч. 145).

На Закарпатті.

— «Прієслєні чєскословєнскіє учітєлю кє школам русінскім». Під такою назвою шкільна управа видала першого травня об'їжника під ч. 34. 656 аї 28, в якому подається, що на 1928-29 шкільний рік до «русінскіє» шкіль будуть покликані чєські учітєлі. В той же час до українських(русь

них) учительських семінарій кількість вступаючих українців обмежена з 40 до 30. Газета, звідки беруться ці відомості, кінчає свою замітку словами: «Так виглядає на практиці наша шкільга автономія». («Русская Земля». ч. 22)

— Зміна назв стацій. Останнім розпорядженням чеського міністерства залізниць українськїї мад'ярськїї назви залізничних станцій буде змінено на чеськїї, так напр. «Анна Селотвина» на «Слатинске Доли», «Білик» на «Белін» і т. д. («Свобода». ч. 134).

Газетні звістки.

— Ліквідація Київо-Печерськїї Лаври. Совітським урядом ухвалено перевести цілковиту ліквідацію Київо-Печерськїї Лаври. Усі збудовання буде передано комсомолові. («Україна». ч. 60).

— Які книжки видаються в У С С Р. По офіційним відомостям на сов. Україні для ріжних національностей і їхніми мовами за один рік видруковано 1. 174 книжки у 2. 687. 072 примірниках. З того українськїїх — 603 у 1.398.451 примірниках, а московськїїх 508 у 1. 121. 948 прим. Цікаво означити, що для дітей дошкільного віку надруковано: книжок — українськїїх 18 у 41.750 прим., а московськїїх — 45 у 136.800 прим. («Укр. Громада». ч. 25).

— Загін Харченка. Окружний суд в Артемівськїї розглядав справу Харченківськїїх повстанчого загону, що протягом року оперував у Бїшівськїї районї. Ватажка загону — Харченка засуджено до розстрілу, 5 повстанців до позбавлення волї від 6-ти до 10 років кожного. («Україна». ч. 60).

— Відкрито нафту. На межї Катеринославщини і Донеччини недалеко міста Марїуполя в с. Мангуш відкрито нафту на глибинї двох метрів під землею. Рїшено організувати комісію з

фаховців, яка прослїдила б увесь цей район. («Укр. Голос». ч. 25).

— Чи поможе? Комунїст Василенко в Полтаві знушався над комунїстами жидами. Він кричав: «У нас в бюро 2 жиди. Коли ше буде один, то це вже буде не бюро, лише жидівська община». Справа дійшла до партїїного комітету, який просив Василенка післати до санаторїї підлікуватися. («Сегодня». ч. 173).

— Бїй з повстанцями. «За Свободу» ч. 150 від 4 липня с. р. подає звістку з Харькова, що в районї Проскурова між відділом місцевого ПТУ та партизанським відділом отамана Доброгорськїїх дійшло до серйозної сутички. Начальника партизанськїїх відділу Доброгорськїїх забито в бою. 28 партизанів було взято до полону. Доброгорськїїх був головою анти-совітськїїх бойових організації, що напали на ріжного роду совітськїї та комунїстичні організації.

— Загроза голоду. «Руль» ч. 2310 з 4 липня с. р. подає дуже песимістичні відомості про майбутній врожай на Україні та північній Кавказї, де озимина цілком загинула. Положення видається надзвичайно безнадійним і вимагає самих рішучих заходів. Але заходи ці розбиваються об фінансові труднощі та спротив селянства, який що-далї збільшується. Поруч із обміркованням заходів для врятування ситуації совіти продовжують і далї відбирати хлїб у селянства, що викликає страшне обурення серед населення.

З життя укр. еміграції

У Франції.

— Пам'ятї Арсена Бїднова. В неділю 8 липня с. р. в Українськїї Православній церкві в Парижі заходами Українськїї Об'єднаної Громади у Франції (Париж), відбулася панахида по бл. пам. Арсеновї Бїд

нову, б. члену Громади, який так трайчно й несподівано закінчив своє молоде життя. Арсен Біднов перебував в Празі, де мешкав разом із своїм батьком проф. В. Бідновим. 3-го числа с. м. пішов купатися і, заплівши далеко, не міг справитися з течією, й почав тонути.

Паризькі громадяне віддали належну шану пам'яті своєму бувшому членові, прибувши на панахиду у великій кількості.

— Об'єднана Українська Громада у Франції (Париж). В суботу 7 липня с.р., в помешканні Україно-Кавказького клубу «Незалежність» на прохання Громади проф. Щербина зачитав свою історичну поему «Богдан Хмельницький».

Наскрізь патріотична поема, що обіймає життя і діяльність великого гетьмана, справила сильне враження на слухачів, і громадяне обдарували шановного автора рясними оплесками.

З життя Т-ва б. вояків армії УНР. У Франції.

— Повідомлення Управи Т-ва. Члени Т-ва звертаються до Управи з проханням допомогти їм перебраться на працю у Париж. В зв'язку з цим Управа Т-ва подає наступні відомості: в сучасний момент (сезон будівельний) влаштуватися на працю можливо, але ж як завжди з великими труднощами. Підшукування праці вимагає багато часу, енергії, та до того немає гарантії, що по закінченні будівельного сезону, робітник залишиться на своєму місці назіму. Для тих, кому пощастить підшукати працю, відразу виникають нові труднощі, а саме одержати від Міністерства Праці доз-

віл працювати в Парижі та обміняти в Префектурі Поліції провінційну карт д'ідантітена паризьку. Річ в тому, що робітники з провінційними карт д'ідантіте, прийняті на фабрику, мусять ще одержати від Мін. Праці дозвіл працювати в Парижі — так званий «аві фаворабль». Без цього дозволу Префектура Поліції не може обміняти карт д'ідантіте.

Таким чином влаштуватися на працю в Парижі є справою дуже непевною і той, хто має добрі умови на провінції, не повинен наражати себе на небезпеку залишитися без праці в Парижі.

Управа Т-ва рахує своїм обов'язком допомагати своїм членам, влаштуватися на працю в Парижі, охоче це робить, так, наприклад, в минулому місяці кількох членів Т-ва пощастило влаштувати на завод Рено по рекомендаціям, що видала Управа Т-ва, алеж жадних гарантій Управа Т-ва на себе взяти не може. Управа Т-ва прохає своїх членів, що невідмінно вирішили виїхати до Парижу, заздалегідь повідомляти про своє бажання і цим дати можливість вжити відповідних заходів, про наслідки яких будуть негайно повідомлятися зацікавлені особи.

Управа Т-ва.

В Америці.

— Українці у Вінніпезькім Університеті. З оголошеного висліді іспитів на Вінніпезькім університеті видно, що на нім студіює 52 укр. студентів та студенток. Серед них чотирі студенти були відзначені нагородами, а саме: Д. Ільчишин, — золота медаль, Віра Лесик — 100 дол., Наталія Сікевич — 75 дол. і Ф. Гняздівський — 100 дол. («Рідний Край», ч. 26).

До Українського Громадянства.

Українське Громадянство на північно-західних українських землях завжди виявляло моральну підтримку національним середнім школам, якими являються українські гімназії в Луцьку, Рівному й Крем'янці. В міру можливості воно приходило до них і з певною грошевою допомогою.

Все це давало можливість в несприятливих обставинах удержувати наші гімназії й підготовлювати нові кадри української інтелігенції, які б працювали для добра українського народу.

Але доля наших середніх шкіл, а в тому числі й в Луцьку — була й є непевною. Вони не мають власних будинків, а приміщуються в приватних помешканнях. Поміняючи непомірно високе коморне, яке доводиться рік-річно оплачувати, гімназійні помешкання не дають можливості розгорнути освітню працю, збільшити число учнів і поставити їх в відповідні шкільні умови. Тому думка керуючих чинників Луцької Української Гімназії завжди йшла в напрямку здобуття для гімназії власного пляцу, на якому б вибудувати гімназійльний будинок, що задовольнив би усім вимогам шкільної науки й її гігієни.

В порозумінні з українськими громадськими установами концесіонер нашої гімназії набув пляц під будову гімназії в Луцьку. Зрозуміла річ, що фінансові можливості, концесіонера були дуже малі, щоб оплатити цілий пляц. З цього приводу повстав досить значний борг, який треба за всяку ціну сплатити, тим більше, що цінність пляцу за цей час значно зросла.

На зборах представників усіх громадських і економічних українських установ м. Луцька, як рівнож Луцького громадянства, ухвалено було уповноважити відповідні органи Луцької Української Гімназії звернутися до цілого українського громадянства з закликом прийти з нагальною й активною допомогою. В Українському Кооперативному Банку на Волині з обм. відп. в Луцьку одчинено біжучий рахунок «Викупна пляцу Луцької Української Гімназії», висота якого означена в зл. 20.000.

На цей рахунок кожний свідомий український громадянин і кожна українська національна установа закликається до внесення що-найменш одного вкладу в розмірі зл. 50 кожний з тим, що повернути цей вклад можна не раніше 1 січня 1931 року. Повернення вкладів на «Викупна пляцу української гімназії в Луцьку» г в а р а н т у є Український Кооперативний Банк на Волині (Луцьк, Ягайлонська 93). В такий спосіб, ці вклади, ця внутрішня позичка, дасть змогу виплатити чергові й нагальні борги за набутий пляц під укр. гімназію й приступити негайно до будови власного ~~п~~ляцу.

Треба розписати 400 вкладів-уділів по зл. 50 кожний, щоб здійснити упрагнену мрію українського громадянства про незалежнення української гімназії від всяких випадків, а молоді українській обезпечити нормальну освіту на рівні європейських вимог педагогіки.

Віriamo, що українське громадянство одрухово приїде з допомогою в так важливий національній справі, і не забракне нікого — ні поодинокого свідомого громадянина, ні сільської філії просвіти, ні української кооперативи, ні іншої національної установи, хто не вніс би одного уділу-позички на рахунок «Викупна пляцу укр. гімназії» в Луцькому Українбанку.

(—) І в а н Б о н д а р у к (—) О л е к с а н д е р К о в а л е в с ь к и й Дирекція Українського Кооперативного Банку на Волині, з обм. відп., в Луцьку. (—) Р а ф а ї л Ш к л я р Директор української гімназії в Луцьку, (—) Є в г е н Т и р а в с ь к и й Голова Батьківського Комітету укр. гімназії, (—) Є в г е н П е т р и к і в с ь к и й Концесіонер української гімназії в Луцьку..

З м і с т .

— Париж, неділя, 15 липня 1928 року — ст. 2. — У к р а ї н с ь к и й е м і г р а н т . З приводу — ст. 3. В. Л е о н т о в и ч , С л о г а д и , П — ст. 7. М. Є р е м і в . Європа чи Азія. — ст. 13. В. В а л е н т і н . Маленький фел'стон — ст. 16. — O b s e r v a t o r . З міжнароднього життя — ст. 19. З преси — ст. 22. Х р о н і к а . З Великої України ст. 25. На укр. землях — ст. 28. Газетні звістки — ст. 30. З життя укр. еміграції: — У Франції — ст. 30. В Америці — ст. 31. До укр. громадянства — ст. 31.

Редагує — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imprimerie de Navarre, 5 rue des Gobelins, Paris